

УДК 821.111

**РЕЦЕПЦІЯ ПОЕТИКИ «КОМІЧНОЇ ЕПОПЕЇ» В РОМАНІ ДЖЕЙН ОСТЕН «ЕММА»
(У ПОРІВНЯННІ З РОМАНОМ Г. ФІЛДІНГА «ІСТОРІЯ ТОМА ДЖОНСА, ЗНАЙДИ»)****Цилюрик Т.В.**

Інститут філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню жанрової приналежності та стилю роману Джейн Остен «Емма». На основі порівняльного аналізу роману з іншими творами письменниці та з її попередником Г. Філдінгом, розглянуто жанрові особливості комічної епопеї в прозі та роману про звичаї. Проаналізовано психологізм, суперечливість та діалектику характеру головної героїні роману. Продемонстровано її еволюцію та зв'язок з іншими героями роману. Досліджено авторський ідіостиль Джейн Остен за допомогою застосування принципів поетики В. Виноградова.

Ключові слова: психологічна проза, комічна епопея в прозі, роман про звичаї, персонажі-типи, персонажі-функції, змішані характери, принцип контрасту/симетрії, прийом «кривого дзеркала», дискретність художнього часу.

Англійську письменницю Джейн Остен називають першою серед тих, хто створював сучасну англійську прозу. Але тривалий час до її романів ставилися досить іронічно, наприклад, відомий англійський романіст і критик Сомерсет Моєм сприймав їх як «розваги у чистому вигляді» [6, с. 321].

Творчість Джейн Остен припадає на перехідний період, коли просвітницький раціоналізм

поступається місцем новим романтичним формам осмислення дійсності й водночас активно продовжують існувати й розвиватись реалістичні тенденції зображення дійсності (спочатку характерологічні, потім соціально-побутові, що переросли в соціально-психологічні).

Від просвітників Дж. Остен перейняла впевненість у доброті, чесності й справедливості людської душі, котра не зламається під впливом

спокус і вад, завдяки стабільним моральним принципам і здатності гідно долати життєві випробування. Романтизм звернув увагу письменниці на пристрасті та емоції героїв, на зіткнення почуттів і розуму. Вагому роль у творчій манері Остен займає здатність письменниці бачити причиново-наслідкові зв'язки, у системі яких існують люди [7, с. 221]. З ім'ям Джейн Остен пов'язують також розвиток психологічної прози ХХ століття, так як романам письменниці властивий глибокий психологізм і в них розроблено прийоми непрямой характеристики дійсності: «подвійний» діалог, «точка зору оповідача», невластива пряма мова. Усі ці художні відкриття романістки пізніше використали й удосконалили Ч. Діккенс, В. Теккерей, Дж. Еліот, Д. Мередіт, Г. Джеймс, Дж. Голсуорсі та навіть М. Пруст.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження визначається, з одного боку, своєрідним художнім вирішенням в романі Дж. Остен «Емма» пріоритетних для сучасної філології морально-етичних проблем, які впливають на становлення характеру героїні; з іншого боку, пов'язана з актуальним для сучасного гуманітарного знання антропоцентричним напрямком. Новизна роботи полягає в тому, що дослідження є першою в українському літературознавстві спробою оновити підходи до роману Джейн Остен «Емма» за рахунок дослідження авторського ідіостилу за допомогою застосування принципів поетики комічних епопей Марка Соколянського.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі творчість Остен є об'єктом ретельного дослідження західних та вітчизняних учених, проте варто зазначити, що ця тенденція розвинулась відносно недавно й позначена певними складнощами й суперечностями. У центрі уваги літературознавців були питання, пов'язані з творчим методом Остен (Н. Ауербах, С. Морган, (прихильники романтизму); Т.А. Амеліна, М. Бредбері, Л. Лернер, М.В. Чечетко (прихильники реалізму); тематикою творчого доробку письменниці та його зв'язком з історичною епохою (В. Вулф, Ф. Уелдон); роллю іронічної оповіді як критики сучасного авторці буржуазного суспільства (У. Аллен, Е. Зіммерман, М. Мадрік); еволюцією концепції особистості жінки в історико-літературному розвитку (С. Гілберт, С. Губар, Е. Моєрс).

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Як бачимо, досліджувані аспекти мають переважно тематично-сюжетне та стильове спрямування, у той час як психологізм, суперечливість та діалектика характеру, що еволюціонує, його зв'язок із другорядними героями та роль художньої деталі значно важливіші для розвитку реалістичного роману.

Формулювання цілей статті. Об'єктом нашого дослідження є роман Джейн Остен «Емма» (Emma, 1815), який за своєю архітектонікою й реалістичною глибиною є найдовершенішим твором зрілого періоду творчості авторки (1814-1817). Вибір твору пояснюється тим, що у ньому повною мірою реалізуються основні принципи поетики письменниці, у тому числі й принципи зображення внутрішнього світу головної героїні.

Літературний психологізм починається з розбіжностей, з непередбаченої поведінки героя

[2, с. 115], тому дослідження даної теми неминуче пов'язане з аналізом особливостей характеру, а також з особливостями стилю й оповіді автора. Письменницю перш за все цікавлять ситуації, коли герої мають уже чітко сформоване уявлення про світ і не можуть справедливо оцінити хибність своїх думок, а тому помиляються й неправильно трактують події.

Згідно з твердженням Л.Я. Гінзбург, психологізм живиться неочікуваним; художній психологічний аналіз розкладає неочікуване, аж поки не виявить у ньому закономірне [2, с. 117]. Варто зауважити, що такий принцип притаманний саме реалістичному психологізмові. Необхідно знайти основи цього «закономірного», що проявляються через певну кількість неочікуваних ситуацій: розкрити конфлікт внутрішнього й зовнішнього (що зображений з іронією), вирішити протиріччя душі героїні й наблизитись до авторського розуміння гармонії життя людини. Це і є метою даної роботи, адже проблема становлення героїні якомога більше підходить для того, щоб визначити особливості художнього стилю та поетики роману Дж. Остен.

Саме застосування методології розвитку характеру дозволяє найкраще дослідити сюжетну структуру твору, розкласти її на складові, виокремити головний та супровідні мотиви твору, що складають контекст твору та сприяють розвитку конфлікту (застосування текстоцентричного підходу). Найбільш наочно такий поділ постає при застосуванні порівняльного аналізу, що здійснюється через зіставлення використаних прийомів, віднаходженні аналогій та контрастів у даному романі з іншими творами Дж. Остен та з попередником письменниці Філдінгом. Методика паралельного зіставлення, що здійснюється на основі жанрової систематики літературних творів, систематизації та психологічній класифікації персонажів, є основою контекстуального аналізу. При цьому, звичайно, не можна розглядати даний твір та наявну в ньому проблему трансформації характеру героїні поза епохою, коли його було створено, адже саме сприйняття людини на перетині романтизму, реалізму та просвітництва надало йому унікальності. Тому назагал методологію роботи можна визначити як поєднання культурно-історичного, контекстуального аналізу та елементів порівняльного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому дослідженні вважаємо доцільним звернутися до принципів поетики комічних епопей, яку розробив Марк Соколянський та виклав у розділі своєї книги про творчість Генрі Філдінга [9]. У своїй роботі про художнє та теоретичне значення доробку Філдінга, який вплинув на становлення «роману про звичаї» (novel of manners), до якого належить і «Емма» Дж. Остен, український дослідник відзначив такі жанрові риси:

1) Звертаючись до визначення Філдінгом комічної епопей в прозі (comic epic poem in prose), Соколянський декларує епічність цієї жанрової модифікації, але зауважує, що, на відміну від творів давніх авторів, вона написана прозою, й у тексті надається перевага смішному над піднесеним [9, с. 92]. Іншою суттєвою ознакою цього жанру є зображення життя в реаліях самого життя. Варто також відзначити, що поєд-

нання традиційно високого («епос») і низького («комічне») проявляється не лише на рівні мови твору, але перш за все в описах повсякденного життя (everyday life). За словами самої Джейн Остен, найцікавішою для романіста темою є «життя кількох сімей, що живуть у сільській місцевості» [3]. На цьому скромному, здавалося б, матеріалі письменниці вдалось створити на диво об'ємні образи й ситуації, що висвітлювали життя середніх класів англійської провінції. В «Еммі» Джейн Остен іронізує над суспільством провінційного містечка Хартфілд, думки й почуття якого підвладні матеріальним переконанням.

На відміну від широкомасштабних полотен просвітницьких романів (зокрема, «Історія Тома Джонса, знайди» Філдінга), у яких зазвичай представлено всю Англію, романи Остен вирізняються камерністю й відсутністю епічного розмаху [5]. Стрижнем архітектоніки роману Філдінга є елемент «великої дороги», у чому автор наслідує манеру Сервантеса [9, с. 101]. Художній простір роману «Історія Тома Джонса, знайди» лінійний, обмежений і чітко спрямований: шлях головного героя, а також Партріджа, що пізніше до нього приєднався, пролягає із помістя в Лондон.

Джейн Остен інакше оперує художнім простором у романі «Емма». Зовнішній, фізичний рух, який був відомий просвітникам (сюжетні перипетії «романів великої дороги») мало присутній у її романі. Він служить лише тлом для зображення внутрішньої, психологічної еволюції [11, с. 115]. Авторка подає детальний опис провінції, залишаючи столицю й елемент дороги поза головною сюжетною лінією твору. Проте дія в творі інколи переноситься у невеликі курортні містечка (Бат, куди від'їжджав містер Елтон; Кромвер та Саут-Енд, де відпочивали племінники Емми), а також у Лондон, куди навідується Френк Черчілл, що піклується про свою хвору тітку. Пейзажні замальовки не займають у тексті значного об'єму, зводяться буквально до одного-двох штрихів, які «вкрапляються» в текст легкими окремими «мазками» [5]. Остен особливо увагу приділяє топографії, насамперед визначенню відстаней. Вона повідомляє читача, наприклад, що Лукас-Лодж знаходиться в п'ятдесяти милях від Розінгс-парку, що маєток містера Найтлі розміщений у милі від Хартфілда. Таким чином, письменниці вдається створити реалістичне уявлення про місце дії та той простір, що оточує героїв. Для читача ж цього твору в ХХІ ст. стає очевидним, наскільки часово-просторові деталі важливі для персонажів та авторки ХІХ ст., адже для їх існування згадані приклади «далекого/близького» вагомі, бо свідчать про значущість подій, які в цей час простір вписані.

2) Автор комічної епопеї керується прагненням до узагальнення також у створенні художніх характерів: «описувати не людей, а характери, не індивідуума, а вид» [9, с. 94]. Для творів даного жанру характерне надзвичайне різноманіття персонажів та ситуацій. Як стверджує Соколянський, дійові особи переважно низькі за соціальним походженням, що дозволяє письменникові зобразити буденні характери. Тематичні зміни в тексті Остен позначилися і у цьому аспекті її характерології. На відміну від героїв Філдінга, низьких за соціальним статусом (знайда

Том Джонс), Емма Вудхаус, центральний образ роману Джейн Остен, дворянського походження, до того ж, упевнена в собі молода леді користується повагою свого середовища і їй не треба, як персонажам Філдінга, відвойовувати своє місце у соціумі: «Emma Woodhouse, handsome, clever, and rich, with a comfortable home and happy disposition, seemed to unite some of the best blessings of existence; and had lived nearly twenty-one year in the world with very little to distress or vex her» [13: Vol. I, Chap. I].

Говорячи про рівень поетики тексту в даному прикладі, необхідно звернути увагу на синтетизм оповіді, коли фраза передає як об'єктивну реальність, так і психологічний стан героя, поглиблюючи рівень підтексту. Створення підтексту відбувається завдяки використанню градації в пошуках асоціацій зображуваного [10]. Градація з наростаючим значенням, від нейтральної характеристики (rich), через слова, що скоріше відображають думку самої Емми про себе (handsome, clever, with a happy disposition), з характерологічним коментарем, що дана героїня ставить на перше місце розрахунок в усьому (with a comfortable home) до іронії (...with very little to distress or vex her).

Емму можна вважати героїнею роману скоріше тому, що вона головний персонаж і всі ситуації зображені як проекція в її сприйнятті. Але вона зовсім не героїня в загальному значенні цього слова, як зауважував ще А. Кеттл [17, с. 95]. Її конфлікт зі світом, зокрема й зовнішнім, Остен переносить у інший, внутрішній вимір: це зіткнення уявного, бажаного та дійсного, завищеної самооцінки й внутрішніх сумнівів. Кеттл суворо судить Емму Вудхаус – вона не лише розбещена й егоїстична, вона – сноб і гордячка, і снобізм побуджує її спричиняти страждання оточуючим. Керуючись інтересами соціального статусу, Емма збирається видати Гарріет заміж за нічого Елтона й справді доводить дівчину до принизливого й нещасного стану. Стосовно Найтлі головню героїню більше турбує те, щоб все його майно дісталось маленькому Генрі (сину Ізабелли, сестри Емми, що вийшла заміж за брата Найтлі).

Проте не всі характери можуть підлягати аналізу поза художньою системою твору. Залежно від цього існують персонажі-типи й персонажі-функції, які мають значення лише в рамках контексту роману, у взаємозв'язку з іншими його компонентами [9, с. 96]. Так, педантизм містера Вудхауса розкривається за допомогою таких персонажів-функцій, як: конюх Джеймс (дороги провінційної Англії й безпечність переїздів, боязнь покидати свій дім), лікар Перрі (здорове харчування й місця відпочинку родини Ізабелли) та кухар Серрі (вівсянка). У свою чергу, образи Діксона й полковника Кембелла ускладнюють лінію Джейн Ферфакс – Френк Черчілл й зберігають напружену інтригу в цій колізії майже до кінця твору.

Письменниці відмовляється від класифікації героїв на позитивних та негативних, чим також відрізняється від свого попередника. «Змішані характери» стали основним її принципом. Їй доступні найтонші протиріччя, дуалістичність психологічних нюансів характеру. За рівнем май-

стерності створення характеру дослідник роману лорд Маколей ставив романістку поряд із Шекспіром і відзначав багатоплановість художніх образів Дж. Остен (навіть другорядних) у порівнянні з героями Діккенса, які втілюють, на думку вченого, певну домінуючу рису людського характеру [14, с. 5]. Таке глибоке новаторське розуміння природи характеру дозволило Дж. Остен створити реалістичний, об'ємний, життєвий образ героїв. Правда, на перший погляд може здатись, що Джейн Остен слідує теорії «гуморів» Бена Джонсона, згідно з якою кожна людина має свою вдачу, і ця вдача залежить від того, у якій пропорції перебувають у її організмі чотири основні речовини: кров, жовч, вода і флегма [3]. Остен дійсно залучає цей метод, але лише в описі персонажів, яких умовно можна було б назвати комічними (педантичний містер Вудхаус, вельможна міс Бейтс, послужлива міс Уестон). У цих персонажів одна спільна риса: вони знаходяться на периферії дії, і, хоча їхні вчинки приводять до суттєвих поворотів сюжету, вони не знаходяться в центрі оповіді. Проте й ці характери не такі прості, вони об'ємні. Незважаючи на те що Емма уособлює снобізм, станова гордість, їй притаманні й такі позитивні риси, як: здатність вірно й віддано любити (батька, міс Тейлор, сестру Ізабеллу, племінників), співчуття (Джейн Ферфакс, Гарріет Сміт), незалежність. Усе це «змішано в різних пропорціях». Протягом дії ми простежуємо, як пропорції змінюються й відповідно змінюється сам характер [3]. Романістка любить своїх «змішаних» героїв. Правда, це не заважає їй яскраво бачити їх вади й хибні міркування й злегка іронізувати над ними [4, с. 455].

Основним способом передачі опосередкованої авторської характеристики, універсальним засобом пізнання й критичного ставлення до дійсності виступає в творі Дж. Остен уже не раз згадана іронія. Її рівень у романі не просто дає зрозуміти власну думку автора, а розкриває рівень інтелекту, талант митця бачити в людях не лише зовнішні прояви, а створювати глибокі психологічні образи в такий спосіб, що автор є лише іронічним співбесідником по відношенню до читача.

3) Відповідно варто розглянути композицію художнього прозового тексту, що є вищою комунікативною одиницею й становить цілісну структурно-семантичну єдність. Дослідниця Г. Ярмоленко розглядає будову художнього тексту як чергування різних форм та типів мовлення: авторська оповідь, невласне пряма мова та діалог [12, с. 252]. У них відповідно реалізується точка зору самого автора, поєднана точка зору автора й персонажа та точка зору самого персонажа. У системі художнього твору типи мовлення беруть участь у формуванні плану автора (оповідь автора) й плану героя (діалоги). Невласне пряма мова створює поєднаний план автора та героїв.

У текстах «незрівнянної» Джейн [8] основним фактором, компонуючим твір у структурну універсальну єдність, є не події як такі, а те, яким чином ці звичайні події викладені [10]. Дійсно, сюжети всіх романів надто прості та одноманітні. Але письменниці вдається банальну (провінційну, побутову, жіночу) історію розповісти з такою майстерністю, що всі перебувають в очікуванні іронічних зауважень і жартівливих подро-

биць [4, с. 499]. І все це викладається у відсторонено-непроникній манері. Під «непроникністю» (В. Вульф) прози Дж. Остен («She is impersonal, inscrutable» [16, с. 17]) мається на увазі «завершеність і досконалість» псевдооб'єктивного стилю письменниці, що досягається завдяки відсутності дидактизму, прямих декларацій автора, плоско поданої моралі [3]. Ця «непроникність», звісно, не означає відсутності авторської оцінки. Оцінка героїв і подій присутня, однак Джейн Остен не ставить за мету повністю приховати її, вона лише прибирає її з поверхні, прикриваючи її то зовнішньою безпристрасністю оповіді, то легкою іронією. Той же ефект «непроникності» досягається за допомогою використання іншого прийому – невласне прямої мови [18, с. 503]. Автор ніби дивиться на світ очима свого героя й передає його почуття й думки. Зазначивши на початку роману необхідне «who's who», письменниця залишає читача наодинці з роздумами й надає йому можливість в усьому розібратися самостійно. Чим більше Емма заплутується в своїх судженнях і вчинках, тим більше її характер стає зрозумілим без підказки автора. Остен імпліцитно змушує читача зрозуміти небезпечність людських ілюзій, які можуть інколи призвести до трагедії. Головна героїня її роману плекає різноманітні ілюзії й не лише сама живе ними й діє відповідно, а й намагається нав'язати їх оточуючим, що призводить до цілком реальних життєвих катастроф.

Слово «inscrutable», крім значення «непроникний», має ще одне – «незбагнений», що дозволяє говорити про таємничість стилю, на яку натякав у свій час С. Моем, зауважуючи, що відірватись від романів Дж. Остен неможливо, бо сторінки гортаєш із неймовірною швидкістю в очікуванні чогось незвичайного. При цьому в тексті нічого неймовірного немає, крім того, що письменниця має здатність перетворювати на неймовірне «гостротою свого ока...і грайливістю розуму» [6, с. 181] найбанальніші речі.

4) Як вказує відомий теоретик художньої мови Віктор Виноградов, за допомогою діалогів виникає синкретизм розповідного й драматичного стилів у художньому прозовому тексті, різнооб'єктна драматизація оповіді – переплетіння різних суб'єктних планів, різних точок зору в розповідному стилі [1, с. 215]. Прийом внутрішньої драматизації розповідного стилю допускає вільне застосування діалогічного мовлення лише по відношенню до тих персонажів, моральна позиція й оцінки яких не присутні в сфері самої оповіді, а розвиваються поза нею, розкриваються в діалогах. Таким чином, у творах із переважанням діалогічного мовлення виникає відмова від всезнаючого автора. Надалі в аналітичному розділі ми детальніше розглянемо мову роману «Емма».

5) У дослідженні основних принципів створення характеру в комічній епопеї Марк Соколянський особливу увагу звертає на принцип контрасту та принцип симетрії в групуванні персонажів роману. Суть моральної позиції героя, за Соколянським, проявляється в протиставленнях-опозиціях [9, с. 97]. Як правило, у двох персонажів – двох членів опозиції – є щось суттєво спільне: соціальна приналежність, родинні зв'язки, дохід, – що слугує основою для проти-

ставлення в моральній сфері (e.g. Том Джонс – Блайфіл). Один і той же персонаж може бути членом кількох опозицій, як наприклад, Том у Філдінга; Емма в Остен. Проте стосунки та внутрішні зв'язки між героями «Емми» плинні, чим пояснюється складність та широке розмаїття контрастних пар. Персонажі можуть бути включені в різні опозиції. Це скоріше мозаїка, калейдоскоп, ніж Філдінгова соціально-моральна «геометрія». Розглянемо кілька опозицій роману.

У сюжеті «Емми» помітна паралель між головною героїнею, яка «handsome, clever, and rich», і міс Бейтс «neither young, handsome, rich, nor married» (Остен навмисно умовчує нестачу розуму героїні заради жарту, що стає очевидним лише під час другого прочитання). Емма недолюблює Джейн Ферфакс, міс Бейтс навпаки всіляко підтримує племінницю. Коли Емма каже, що змогла б щасливо жити самотньо, бути незаміжньою, Гарріет зауважує: «But then, to be an old maid at last, like Miss Bates!» На противагу міс Бейтс, Емма не надокучає безглуздими балачками, її репліки завжди доречні й несуть певне смислове навантаження. Однак, ці характери не така проста опозиція, як може здатися на перший погляд. Обом героїням притаманне «happy disposition». Щастя доброї старої жінки парадоксальне. Остен суперечить усталеним поглядам авторів художньої літератури й романів виховання, у яких добро завжди перемагає й винагороджується, лише добрі люди отримують право на щастя [19, с. 47]. Авторка критикує героїню й іронізує над нею в устами Емми. Міс Бейтс як приклад для наслідування компрометує сподівання конвенційних моралістів на обіцяну нагороду бути щасливим. Романи виховання існують, щоб настановити молодих дівчат до подружнього щастя, а не щоб плекати надію на перетворення на міс Бейтс.

Для глибшого розкриття характеру головної героїні твору письменниця використовує прийом «кривого дзеркала»: вади Емми (пристрасть керувати оточуючими й невміння вислухати інших) властиві також неприємній місис Елтон – патронесі та заступниці Джейн Ферфакс, адже й сама головна героїня твору нав'язує власну думку Гарріет, не звертаючи уваги на схильності й уподобання молодій дівчині [15, с. 78]. Контрастну пару містер Найтлі – містер Елтон буде детально розглянуто в розділі «Психологізм пейзажної деталі».

Закон контрасту може проявлятися не лише в співставленні персонажів, а й в окремо взятому характері. Посилаючись на Філдінга, Соколянський наголошує, що вади, які проявляються в позитивних героях, навіюють читачеві скоріше співчуття, ніж відразу, й відіграють більшу роль у вихованні моральності, ніж вчинки негативних характерів: вони вражають своєю неочікуваністю, що може сильніше вплинути на свідомість читача. До того ж, «слабкості й вади людей, у яких разом із тим чимало хорошого, сильніше кидаються в очі на контрасті з хорошими якостями, що відтіняють їх потворність» [9, с. 99]. Ця риса коміч-

них епопей Філдінга суперечить поглядам його знаного сучасника та літературного суперника С. Річардсона, який вважав, що головний герой твору (однозначно позитивний) повинен виражати моральне кредо письменника й слугувати взірцем для наслідування [9, с. 95]. Завдяки закону контрасту досягається життєвість, повнокровність героя. У подальшому аналізі характеру Емми Вудхаус ми простежимо, як вирішувала цю проблему Дж. Остен. Згідно з Соколянським, принцип симетрії чудово співіснує з принципом контрасту, і деякі контрастні пари персонажів створюють ту ж симетрію в художній системі твору. Із розглянутих нами прикладів можна виокремити наступні симетричні пари: Емма – Джейн Ферфакс, міс Бейтс – Джейн Ферфакс; Емма – Гарріет Сміт, місис Елтон – Джейн Ферфакс; містер Найтлі – Емма, містер Елтон – Емма. Принципи контрасту й симетрії можуть виконувати й композиційну функцію.

6) У дослідженні хронотопу комічної епопеї Соколянський особливу увагу звертає на дискретність художнього часу, що проявляється не лише в часовій характеристиці описаних подій, але й у самій структурі романів: у способі поділу їх на книги та глави [9, с. 106]. Однією з основних ознак комічної епопеї є фабульність. Фабула й дія в творі даного жанру повинні бути легкими й захопливими. Епізація роману сприяє й панорамність зображення життя, широкий художній простір роману.

Висновки з дослідження та перспективи. У результаті дослідження ми дійшли таких висновків:

1. Образ центральної героїні роману розкривається з повнотою й реалістичністю завдяки тонкому «балансу» головних і другорядних персонажів та підтексту, який пропонується читачу для осмислення.

2. Вагому роль у створенні образів займає прийом контрасту, за яким персонажі розподіляються неоднозначно. Протиставляються не різні соціальні класи чи прошарки суспільства, а різні типи людей, їх поведінка, реакція в різноманітних ситуаціях, поєднання протилежних рис характеру в одній людині.

3. Образ героїні твору є складним, не лише враховуючи реалістичність та об'єктивність авторських оцінок у період панування романтизму в літературі, а ще й тому, що її вчинки не обмежені показником «моральність-неморальність», а розглядаються з загальнолюдської, універсальної точки зору. Характер еволюціонує не завдяки зовнішнім обставинам і ускладненому сюжету, а завдяки усвідомленню героїнею своїх внутрішніх проблем, егоїзму, недоліків характеру, оманливих висновків.

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали нашого дослідження можуть бути використані у вивченні творчої спадщини Дж. Остен в рамках практичних занять курсу історії англійської літератури ХІХ ст. для студентів-філологів.

Список літератури:

1. Виноградов В. В. О языке художественной прозы: Избр. тр. / В. В. Виноградов. – М.: Наука, 1980. – 360 с.
2. Гинзбург Л. Я. О литературном герое. – Ленинград: Сов. писатель, 1979.

3. Демурова Н. М. Джейн Остин и ее роман «Гордость и предубеждение». – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://apropospage.ru/osten/ost2.html>
4. Эти загадочные англичанки: Элизабет Гаскелл, Вирджиния Вулф, Мюриел Спарк, Фэй Уэлдон [Текст]: пер. с англ. / [Сост. и авт. предисл. Е. Ю. Гениева]. – М.: Прогресс, 1992. – 505 с.
5. Мнацаканян К. А. Психологизм пейзажной детали в прозе Джейн Остен. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://pstgu.ru/download/1236686523.mnazakanyan.pdf>
6. Моэм С. Искусство слова: О себе и других. – М.: Худ. лит-ра, 1989.
7. Романова Д., Проскурнин Б. М. Своеобразие художественного психологизма в романе Джейн Остен «Мэнсфилд-парк» // *Мировая литература в контексте культуры: сб. материалов междунар. науч. конф. «Иностранные языки и литературы: актуальные проблемы методологии исследования»* (12 апр. 2007 г.) / Перм. ун-т; под ред. Н. С. Бочкаревой. – Пермь, 2007. – С. 221-225.
8. Скотт В. Собр. соч. Т. 16. – М.-Л.: Худож. литература, 1964.
9. Соколянский М. Г. Творчество Генри Филдинга. – Киев: Вища школа, 1975.
10. Таранік К. В. Своєрідність та новаторство творчої манери Джейн Остен // *Літературознавчі студії: збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філол.* – Київ, 2003. – Вип. 5. – С. 162-166.
11. Тертерян И. А. Романтизм // *История всемирной литературы.* – Т. 6. – М.: Наука, 1989. – С. 15-27.
12. Ярмоленко Г. Г. Типы изложения как единицы композиции художественного текста / Г. Г. Ярмоленко // *Культура народов Причерноморья.* – 2006. – № 82. – Т. 2. – С. 252-254. – Библиогр.: 19 назв. – рос. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/21417/106-Yarmolenko.pdf?sequence=1>
13. Austen Jane. 1816. Emma. – London: Penguin. 1996.
14. Austen Jane. *Pride and Prejudice.* Vol. III, Part 2. Harvard Classics Shelf of Fiction. – New York: P. F. Collier & Son, 1917; Bartleby.com. 2001 – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.bartleby.com/303/2/>.
15. Irvine Robert P. *The Complete Critical Guide to Jane Austen.* – Abington: Routledge, 2005. – Н. 190.
16. Jane Austen: *A Collection of Critical Essays* / ed. Ian Watt Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1963.
17. Kettle Arnold. «Emma» / Arnold Kettle // *Jane Austen: A Collection of Critical Essays* / ed. Ian Watt, 112-123. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1963. – Н. 116.
18. *Theory of the Novel: A Historical Approach* /ed. Michael McKeon – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2000.
19. *The Talk in Jane Austen* / eds. Bruce Stovel and Lynn Weinlos Gregg – Edmonton: University of Alberta Press, 2002. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://books.google.com/>.

Циліорик Т.В.

Институт филологии

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

РЕЦЕПЦИЯ ПОЭТИКИ «КОМИЧЕСКОЙ ЭПОПЕИ» В РОМАНЕ ДЖЕЙН ОСТЕН «ЭММА» (В СРАВНЕНИИ С РОМАНОМ Г. ФИЛДИНГА «ИСТОРИЯ ТОМА ДЖОНСА, НАЙДЕНЬША»)

Аннотация

Статья посвящена исследованию жанровой принадлежности и стиля романа Джейн Остен «Эмма». На основе сравнительного анализа романа с другими произведениями писательницы и с ее предшественником Г.Филдингом, рассмотрены жанровые особенности комической эпопеи в прозе и романа нравов. Проанализировано психологизм, противоречивость и диалектику характера главной героини романа. Продемонстрировано ее эволюцию и связь с другими героями романа. Исследовано авторский идиостиль Джейн Остен с помощью применения принципов поэтики В. Виноградова.

Ключевые слова: психологическая проза, комическая эпопея в прозе, роман нравов, персонажи-типы, персонажи-функции, смешанные характеры, принципы контраста/симметрии, прием «кривого зеркала», дискретность художественного времени.

Tsyliuryck T.V.

Institute of Philology

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

RECEPTION OF POETICS OF «COMIC PROSE» IN THE NOVEL «EMMA» BY JANE AUSTEN (IN COMPARISON TO THE NOVEL «THE HISTORY OF TOM JONES, A FOUNDLING» BY H. FIELDING)

Summary

The article is dedicated to the study of genre affiliation and style of Jane Austen's novel «Emma». On the basis of comparative analysis of the novel with other works of the author and her predecessor H. Fielding, genre peculiarities of comic epic poem in prose and novel of manners are considered. Psychology, inconsistency and dialectics of the main heroine in the novel are analyzed. Her evolution and connection with other characters in the novel is demonstrated. Jane Austen's idiosyncrasy is investigated with the help of the poetic principles by V. Vinogradov.

Keywords: psychological prose, comic epic poem in prose, novel of manners, characters-types, characters-functions, mixed characters, principles of contrast/symmetry, «distorting mirror» technique, discreteness of fictional time.